Stratigrafiškai skirtingų laikotarpių sluoksniai neišsiskyrė, tad kiek čia buvo gyvenviečių, paaiškės ištyrus visą plotą planigrafiškai.

Gytis Grižas, Vygandas Juodagalvis

Zapsė river settlement No 5

In 1996–1997 LNM examined Zapsė river settlement No 5 (Lazdijai district). An area of 198 m² was studied. The findings included a 30 cm thick habitation zone of the Neolithic settlement. The settlement dates to the 3rd millennium B.C. In addition, the team observed pottery with organic and mineral inclusions as well as flint artifacts.

Vygandas Juodagalvis

Glūko ežero 10-oji senovės gyvenvietė

1996–1997 m. LNM tyrinėjo Glūko ežero 10-ąją senovės gyvenvietę (Varėnos raj. ir s-ja), anksčiau vadintą Varėnės upės 5-ąja akmens amžiaus gyvenviete. Gyvenvietė yra dešiniajame Varėnės upės krante, 250 m į Š nuo Š Ešerinio ežero kranto, 700 m į ŠV nuo Varėnės upės žiočių Varėnio ežere, 800 m į ŠR nuo kelio Varėna–Alytus susikirtimo su senuoju geležinkelio pylimu. Gyvenvietę 1982 m. aptiko L. Kavaliauskas (žr. *ATL 1994 ir 1995 metais,* V., 1996, p. 324). L. Kavaliauskas griūvančiame šlaite surinko titnaginių radinių, keramikos šukių ir iškasė dvi perkasas; čia aptiko kultūrinį sluoksnį bei akmens ir geležies amžiams būdingų radinių.

1996–1997 m. Glūko gyvenvietės tyrinėjimai buvo vykdomi pagal Valstybinio mokslo ir studijų fondo remiamą programą „Akmens amžius Pietų Lietuvoje". Be LNM, programoje dalyvavo Lietuvos geologijos instituto ir VU geologijos ir minerologijos mokslinės grupės, kurios tyrė Varėnio ežero apylinkių geomorfologines sąlygas, atliko užpelkėjusių pakrančių nuosėdų sudėties, žiedadulkių bei diatomėjų tyrimus.

Kasinėjant Varėnės upės 5-ąją gyvenvietę, taikytas kultūrinių sluoksnių plovimo metodas. Visas preparuojamas gruntas buvo pernešamas ant sietų

su metaliniu 4 mm tinkleliu ir purškiamas vandeniu. Vandenį tiekė siurblys Honda WH20X su vidaus degimo varikliu. Speciali srovės skirstymo įranga leido tuo pat metu dirbti keturiems kasėjams.

Per du tyrinėjimų sezonus ištirta 170 m^2. Siekiant nustatyti kultūrinio sluoksnio būklę ir perspektyviausią tyrinėjimų plotą, 1996 m. buvo nuspręsta ištirti dvi bandomąsias kvadratų eiles. Be to, iškasti keli 1 m^2 šurfai į P nuo Varėnės upės kranto. Kasant kontrolines kvadratų eiles, buvo išskirti sluoksniai. Vėliau jie pažymėti raidėmis ir skaičiais: B – viršutinė miškožemio dalis, B1 – miškožemio ir geltono smėlio – kultūrinio sluoksnio sandūra, C – pirmasis kultūrinio sluoksnio lygis, C1 – antrasis kultūrinio sluoksnio lygis, C2 – trečiasis kultūrinio sluoksnio lygis. Gyvenvietės kultūrinis sluoksnis – geltonas smulkiagrūdis smėlis su smulkiais angliukais ir suodžių dėmėmis – slūgsojo po miškožemiu. Tiriamajame plote gausu vėlyvų laužaviečių, kurių dugnai siekė kultūrinį sluoksnį. Didesnėje kasinėto ploto dalyje miškožemio apačia buvo susimaišiusi su viršutiniu kultūrinio sluoksnio horizontu, ji išskirta į atskirą B1 tarpsluoksnį. Nukasus miškožemio sluoksnį, aptikta: 3 1,5–2 m ilgio ir iki 1 m pločio pailgos duobės bei 2 židiniai tyrinėto ploto R dalyje ir 3 netaisyklingos formos duobės bei vieno židinio pėdsakai ploto V dalyje. Pradėjus preparuoti, paaiškėjo, jog visi šie objektai jokios archeologinės vertės neturi ir datuojami XX a.

Nesuardytas kultūrinis sluoksnis buvo nevienodo intensyvumo, tačiau tai galima pastebėti tik kraštinių pjūviuose. Kultūrinio sluoksnio intensyvumas greičiausiai atspindi senojo paviršiaus nelygumus – įdubimuose kultūrinis sluoksnis buvo mažiau pustomas vėjo. Kultūrinio sluoksnio intensyvumas ir radinių pagausėjimas sutapo. Žemutinė kultūrinio sluoksnio riba neryški, sunkiai apčiuopiama. Kultūrinio sluoksnio žemutinėje dalyje ir įžemyje aptikta keliolika 20–80 cm skersmens duobių, židinių ir anglingų dėmių. Visa tai galėjo atsirasti skirtingais akmens amžiaus laikotarpiais. Viskas paaiškės atlikus radiokarbono tyrimus.

Gyvenvietės tyrinėjimų metu surinkta per 13000 titnaginių radinių ir 1000 keramikos šukių. Daugiausia titnagų aptikta C ir C1 sluoksniuose centrinėje tyrinėto ploto dalyje. Į R, P ir V jų kiekis tolydžio mažėjo ir visiškai pranyko, tačiau bandomajame kvadrate, kuris buvo iškastas 18 m

į P nuo skardžio, radinių vėl gausu. Iškasus dar kelis kvadratus į P nuo pagrindinio tiriamojo ploto, paaiškėjo, jog šioje vietoje itin gausi titnaginių dirbinių gamybos atliekų ir sulūžusių dirbinių koncentracija. Be to, aptikta keli šimtai šukių – visos jos vieno plonasienio indo, nulipdyto iš molio su gausiomis kvarcito priemaišomis. Indas buvo plokščiadugnis, S formos pakraštėliu ir brūkšniuotu išoriniu paviršiumi.

Iš radinių pasiskirstymo sluoksniuose matyti, jog dalis kultūrinio sluoksnio permaišyta. Miškožemyje buvo aptikta ir paleolitui–ankstyvajam mezolitui, ir viduriniam–vėlyvajam neolitui būdingų radinių. Nepažeistame kultūriniame sluoksnyje radinių paplitimas dėsningas: viršutinėje kultūrinio sluoksnio dalyje aptinkami radiniai, būdingi neolitui, žemutinėje – epipaleolitui. Ypač tai ryšku centrinėje tyrinėto ploto dalyje, kur žemutiniame kultūrinio sluoksnio horizonte, t. y. sluoksniuose C1–C2, aptiktas aiškiai vienalaikių dirbinių kompleksas: kotiniai strėlių antgaliai, apskriti gremžtukai, taisyklingos skeltės, viduriniai rėžtukai.

Titnaginių įrankių gamybai naudotas pilkas, juodas, baltas, rausvai raudonas titnagas. Įvairiais akmens amžiaus laikotarpiais dirbiniai gaminti iš skirtingų titnago rūšių. Ankstyviausiems dirbiniams naudotas juodas ir pilkas titnagas, aptinkamas Nemuno pakrantėse. Surasta 30 kotinių strėlių antgalių ir jų fragmentų, dažniausiai įkočių. Ir formos, ir gamybos technikos atžvilgiu kotiniai antgaliai labai įvairūs. Išsiskiria trys grupės: svidriniai susmaugtomis smailiomis įkotėmis, antgaliai su būdingais Arensburgo kultūros požymiais ir dirbiniai, kuriems būdingas abiejų kultūrų susiliejimas. Šio komplekso gremžtukai dažniau apskriti ir pusiau apskriti, nors pasitaikė ir keletas ilgųjų. Rėžtukai viduriniai, kampiniai ir šoniniai, skaldytiniai netaisyklingi, labai sunaudoti arba tik menkos jų dalys. Skeltės taisyklingos, gana storos, dalytos išretušuojant vieną ar dvi gilias įgaubas. Pažymėtina, jog šie dirbiniai vos vos patinuoti arba visai be patinos.

Iš raudono, rausvo ir pilko su rausvais raštais titnago pagaminta dauguma įtveriamųjų ašmenėlių, taip pat ir pora trikampių plokščiai retušuotų strėlių antgalių, grąžtelių, kampinių rėžtukų. Šios rūšies titnago gausiai aptikta anksčiau minėtoje gamybos atliekų koncentracijos vietoje. Iš balto titnago pagaminti du dailūs viduriniai rėžtukai ir peilis plokščiai retušuotomis briaunomis.

Aptikta 12 plokščiai retušuotų neolitinių strėlių antgalių, pagamintų iš įvairių atspalvių titnago. Trys iš jų rombiniai, kiti – įvairių formų trikampiai, du iš jų karbuotais pakraščiais.

Keramikos šukės smulkios ir aptrupėjusios, pakraštėlių ir ornamentuotų fragmentų labai maža. Miškožemyje aptikta daugiausia vėlyvosios žiestosios „kaimo" keramikos, nors pasitaikė keletas ir su augalinėmis priemaišomis molyje. Viršutinėje kultūrinio sluoksnio dalyje (sluoksnis C) aptikta keramikos su stambiomis granito ir kvarcito bei smėlio priemaišomis, pasitaikė keletas šukių brūkšniuotu paviršiumi. Surastas vienas ornamentuotas puodo su smėlio priemaiša molyje pakraštėlis su išgręžta skylute, ornamentuotų puodų šukių su augalinėmis priemaišomis. Pastaroji keramika būdinga vėlyvesniam neolitinės Nemuno kultūros etapui. Puodų šukės su smėlio priemaišomis, nors ir neornamentuotos, technologiniu požiūriu analogiškos L. Kavaliausko rinkinio virvelinei keramikai.

Be titnagų ir keramikos, dar aptiktas ovalios (?) formos kabučio, pagaminto iš smiltainio, fragmentas su iš abiejų pusių pragręžta skylute.

Titnaginiai radiniai būdingi ankstyvajam mezolitui (epipaleolitui) ir viduriniam–vėlyvajam neolitui. Tyrinėto paminklo chronologinės ribos – VIII tūkstantmečio pr. Kr. pradžia–III tūkstantmetis pr. Kr. Aptikta taip pat viduriniam ir vėlyvajam mezolitui būdingos „mikrorėžtukinės" technikos elementų bei keletas labai patinuotų lancetų ir trapecijų.

10-oji senovės gyvenvietė buvo ant eroduojančio upės skardžio. Didelė paminklo dalis sunaikinta. Sprendžiant iš anksčiau skardyje surinktų radinių, labiausiai nukentėjo neolitinė gyvenvietė, buvusi arčiau upės. Epipaleolitinė stovykla užėmė kompaktišką 10–12 m^2 plotelį. Greičiausiai tai tik vienos šeimos stovyklavimo pėdsakai. Pavienių epipaleolitinių radinių pasitaikė ir kiek toliau nuo šio ploto, tad tikėtina, kad tokių lizdų galėję būti daugiau.

Vygandas Juodagalvis

Glūkas ancient settlement No 10

In 1996–1997 LNM examined Glūkas ancient settlement No 10. An area of 170 m^2 was researched. The team observed 5 layers of the settlement, 3 of which (C, C1, C2) were constituent parts of the diverse–intensity habitation zone. In the lower part there were revealed several pits, fireplaces and carbon stains, most probably ascribed to different periods of the Iron Age. The panning method produced over 13000 flint artifacts and 1000 potsherds dating to the Epipaleolithic–early Mesolithic as well as middle–late Neolithic periods.

Vygandas Juodagalvis

Zapsės upės 1-oji gyvenvietė

1997 m. LNM tęsė Zapsės upės 1-osios gyvenvietės (Agradnykų k., Kučiūnų s-ja, Lazdijų raj.) tyrinėjimus. 1962 m. buvo žvalgytos Zapsės upės ir Veisiejo ežero apylinkės. 1992 m. LNM atliko žvalgomuosius kasinėjimus žinomuose ir naujai aptiktuose paminkluose, 1993 m. buvo kasinėtos Zapsės upės 1-oji ir 5-oji gyvenvietės, o 1995 m. atlikti žvalgomieji tyrinėjimai abipus Zapsės upės žiočių (žr. *ATL 1992 ir 1993 metais,* V., 1994, p. 16–20; *ATL 1994 ir 1995 metais,* V., 1996, p. 11–14). 1994–1997 m. archeologiniai kasinėjimai ir žvalgomieji tyrinėjimai buvo vykdomi pagal Valstybinio mokslo ir studijų fondo remiamos programos „Akmens amžius Pietų Lietuvoje" planą.

Zapsės upės 1-oji gyvenvietė buvo įsikūrusi dešiniajame Zapsės upės žiočių, virtusių Veisiejo ežero įlanka, krante, ant antrosios terasos, 1,6–2,2 m (H_{abs} 112,8–113,4 m) virš dabartinio vandens lygio. Dabartinė Veisiejo ežero kranto linija susiformavo 1962 m., 1,6 m paaukštinus užtvanką Kapčiamiestyje. Gyvenvietės vieta labai patogi – iš trijų pusių apsupta vandens ir prie siauriausios Veisiejo ežero sąsmaukos. 1997 m., stengiantis sujungti anksčiau tyrinėtus plotus, gyvenvietės centrinėje dalyje ištirtas bendras 32 m^2 plotas. Iš viso atidengta 154 m^2. Praktiškai tai visas paminklo